

Національна академія наук України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса
Інститут історії України
Інститут всесвітньої історії
Інститут соціології
Інститут соціальної та політичної психології
Інститут обдарованої дитини
Всеукраїнська газета «Освіта і суспільство»

МАТЕРІАЛИ

*VI Всеукраїнської міжгалузевої
науково-практичної онлайн-конференції*

**«Українське суспільство
у перспективах розвитку:
історичний, соціально-політичний,
освітньо-педагогічний аспекти»**

26–31 березня 2025 року
*в межах XVI Міжнародної виставки
«Сучасні заклади освіти–2025»*

Київ
2025

УДК 930.2+316.3/323.1+37.01/.02/.06

У45

У45 Українське суспільство у перспективах розвитку: історичний, соціально-політичний, освітньо-педагогічний аспекти : матеріали VI Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 26–31 березня 2025 року). / Упоряд. Л. І. Ткаченко, В. М. Шульга. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025. – 1 380 с.

У збірник увійшли статті й тези учасників VI Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції «Українське суспільство у перспективах розвитку: історичний, соціально-політичний, освітньо-педагогічний аспекти», у межах XVI Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти–2025», у яких автори висвітлюють питання переосмислення та повернення історії України й просування її на світовому рівні; визначення актуальних проблем розвитку українського суспільства на принципах свободи, рівності, поваги до людської гідності, дотримання прав людини і верховенства права; актуалізують освітньо-педагогічні тенденції вдосконалення національної освіти; окреслюють напрями розвитку обдарованих дітей і юні в умовах боротьби за незалежність і цілісність України.

Видання рекомендовано для науковців, керівників і представників освітніх закладів, інститутів післядипломної освіти, педагогічних працівників усіх ланок системи освіти.

Статті подано в авторській редакції (збережено авторські мову й граматику). Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

УДК 930.2+316.3/323.1+37.01/.02/.06

ЗМІСТ

МОТИВАЦІЙНІ ПРОМОВИ	13
<i>Кремень Василь Григорович</i>	13
<i>Пирожков Сергій Іванович</i>	16
<i>Рафальський Олег Олексійович</i>	24
<i>Довгий Станіслав Олексійович</i>	28
Частина І. ДОПОВІДІ ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ	29
Бевз Г. М., Мочарська А. Й. Соціальна включеність та її освітні координати в розбудові демократичного суспільства	29
Бевз Т. А. Українська національна ідентичність як основа соціально-політичної консолідації в умовах трансформації суспільства.....	34
Березівська Л. Д. Вплив педагогічних біографічних досліджень на формування історичної пам'яті українського суспільства	44
Бойченко М. І. Збалансованість і об'єктивність у викладанні та наукових дослідженнях: збіги і розбіжності	49
Гальченко М. С. Обдарованість: міфи і реальність	54
Гула Л. І. Розвиток обдарованості здобувачів освіти НУШ у процесі вивчення англійської мови: інноваційні підходи та технології	58
Делюсто М. С. Подолання мовленнєвих помилок української мови у здобувачів закладів вищої освіти поліетнічного регіону	62
Драч І. І., Петроє О. М., Регейло І. Ю. Відкрита наука в Україні: актуальність і переваги	67
Дробот І. І. Українська національна ідея: з історії теорії та практики	73
Євтух В. Б. In Search of Optimal Opportunities for Constructing the Educational Process: Findings from Foreign Discourse.....	79
Кармазіна М. С. Штучний інтелект – «для всього», або як не потрапити до класу непотрібних людей	83
Ковтунець В. В. Взаємодія освіти та ринку праці і формування людського капіталу	93
Колесник І. І. «Українське ХХ століття» у контексті глобальної історії	93
Коткова Л. І. Історична спадщина як основа майбутнього: культурологічний та освітній вимір.....	106
Крилова С. А. Філософське мистецтво як реальність практичної філософії в контексті освітнього процесу і актуалізація особистісного потенціалу студентів й аспірантів.....	113
Любивий Я. В. Реструктуризація цінностей у добу цивілізаційної трансформації.....	116
Міхно О. П. Українські педагоги – учасники Другої світової війни: протидія фальсифікаціям і увічнення пам'яті в онлайн-продуктах Педагогічного музею України	122

Бараніченко О. М., Волянчук Н. Ю. Особливості використання ШІ в середній та вищій освіті в Україні.....	256
Басюк Н. А. Практичні інструменти підвищення мотивації до навчання у майбутніх учителів початкової школи.....	263
Безена І. М., Савич А. В. Деколонізація й переосмислення змісту предмета «Історія України»	270
Безпалій О. І. Деколонізація української історії.....	280
Беніцький А. С. Особливості виникнення та існування донецьких козацьких громад у середній течії Сіверського Дінця (друга половина XVI – початок XVIII століття).....	288
Бескорса О. А. Організація системної роботи з обдарованими учнями в умовах дистанційного навчання	304
Бєленок О. А., Бова А. А. Депривація потреб ВПО в Україні в умовах війни: соціологічний аналіз	309
Біла І. І., Белкасем Л. М. Ефективні інструменти НУШ для розвитку мовної компетентності в початковій школі	319
Бова А. А. Суспільне сприйняття безпекових загроз в Україні під час війни: соціологічний аналіз.....	324
Бойко С. М. Готовність педагогічних колективів до здійснення інноваційної діяльності в умовах воєнного часу: моделі, підходи та системна підтримка.....	335
Бойко С. Т. Психологічні аспекти інформаційного впливу на батьків здобувачів середньої освіти під час війни.....	343
Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Візуалізація як дидактико-методичний інструмент інтенсифікації практик розвитку обдарованості учнівства.....	353
Бонка Т. О., Кучіна Н. В., Семеха В. В. Проєкт «Казковий світ Яворівки» у розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку.....	368
Борита І. І. Національно-патріотичне виховання дітей закладу дошкільної освіти	377
Брусенцева О. А. Формування кроскультурної компетентності майбутніх менеджерів.....	381
Булах І. І., Коротаєв А. І. Соціально-політичний контекст війни та її вплив на українське суспільство	393
Бурдуваліс К. М., Домбровська О. М. Соціально-психологічна адаптація ветеранів через збереження родинної пам'яті: досвід проєкту «Пам'ять мого роду» в Хмельницькій області	404
Ваганова Н. А. Детермінанти обдарованості в розумовому розвитку дітей	409
Василенко В. М. Ключові аспекти впровадження STEM-освіти в Україні	419
Вдовіна О. О. Професійний розвиток науково-педагогічних працівників: виклики емоційного вигорання та шляхи його подолання	423
Верболович А. Л., Наконечний І. М. Кореляція особливостей сімейного виховання і ментальних рис підлітків (за результатами польового дослідження) ..	427
Вовченко О. А. Роль архетипів у процесах самоідентифікації сучасних учнів: становлення сучасного українця	436

успішності, встановлення важких, але досяжних цілей, створення атмосфери здорової конкуренції, щоденне використання творчих завдань та інноваційних форм роботи, які дозволяють підтримувати мотивацію до навчання, а отже й професійну мотивацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зарицька В. В. Психологія розвитку емоційного інтелекту у системі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Запоріжжя, 2012. 40 с.

Безена І. М.,

*кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти,
Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради,
ivarbezen3@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7169-2038>

Савич А. В.,

*старший викладач кафедри міжнародної економіки
і соціально-гуманітарних дисциплін,
Український державний університет науки та технологій,
вул. Лазаряна, 2, м. Дніпро, Індекс 49010, тел..0674410552,*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3766-8229>

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ Й ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЗМІСТУ ПРЕДМЕТА «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

Анотація. Наші розвідки присвячено змістовим процесам розвитку шкільної історичної освіти та деколонізації змісту української історії, культури та світоглядів як важливого чинника загальноєвропейських перспектив. Відмічаємо, що деколонізація суспільного життя й змісту освіти є актуальним концептом в західній академічній думці, який втілюється через соціальну й наукову активність, розвиток суспільної культури, переосмислення історії національного розвитку. Не заперечно, що постколоніальні дослідження стали площиною інтелектуальної боротьби між українською та російською/імперською історіографіями. Тому, у зв'язку з цим переосмислення західної й української культури у світлі її імперського експансіоністського минулого визначає основну мету деколонізації в українській науці, освіті, особистісних світоглядах тощо. Базовою цінністю постають принципи свободи думки та верховенства права, які в процесах деколонізації української історії та культури доповнюється іншими загальнолюдськими чеснотами. Саме історична й культурна деколонізація в Україні спрямована на легітимацію і закріплення сучасних європейських цінностей в національному сіспільстві, але в той же час поглиблюється наскрізним й глибинним шляхом подолання

«російськоорієнтованої»/ «совєтської» (євразійської) традиції світоглядного мислення й оцінки історичних процесів. Метою дослідження є розвідки змісту сучасних наукових, освітніх та загальнонаціональних процесів направлених на деколонізацію навчальної літератури та формування нового змісту історичної освіти в Україні. Методи дослідження: емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимір, експеримент, моніторинг); теоретичного дослідження (ідеалізація, уявний експеримент, формалізація, дедуктивно-аксіоматичний); загальні (абстрагування й конкретизація, аналіз, синтез, моделювання, аналогія, історичний і логічний методи). Висновки: загальні процеси деколонізації змісту наукових досліджень, історичної освіти в середній школі продовжується, але вони потребують особливої уваги науковців-істориків, педагогів-істориків щодо питання реалізації начальних програм, підготовки підручників з історії, дослідження української мови та літератури, педагогічні трансформації, ресурсне забезпечення навчального процесу з історії та літератури, ефективне формування нового світогляду покоління молоді спроможного розпізнати шкідливі ідеї «руського мира» та імперські наративи.

Ключові слова: зміст освіти, деколонізація історії минулого, колоніалізм, імперська політика.

Abstract. Our research is devoted to the processes of the development of school history education and the decolonisation based on the content of Ukrainian history, culture and worldviews as an important factor in pan-European perspectives. We note that the decolonisation of social life and the content of education is a relevant concept in Western academic thought, which is embodied through social and scientific activity, the development of public culture, and a rethinking of the history of national development. It is undeniable that postcolonial studies have become a platform of intellectual struggle between Ukrainian and russian/imperial historiographies. Therefore, in this regard, the rethinking of Western and Ukrainian culture in the light of its imperial expansionist past defines the main goal of decolonisation in Ukrainian science, education, personal outlooks, etc. The basic values are the principles of freedom of thought and the rule of law, which in the process of decolonising Ukrainian history and culture are complemented by other universal human virtues. It is the historical and cultural decolonisation in Ukraine that is aimed at legitimising and consolidating modern European values in the national society, but at the same time is deepening through and deepening by overcoming the 'russian-oriented'/ 'Soviet' (Eurasian) traditions of worldview thinking and assessment of historical processes. The aim of the study is to explore the content of modern scientific, educational and national processes aimed at decolonising educational literature and forming a new content of historical education in Ukraine. Research methods: empirical research (observation, comparison, measurement, experiment, monitoring); theoretical research (idealisation, thought experiment, formalisation, deductive and axiomatic); general (abstraction and concretisation, analysis, synthesis, modelling, analogy, historical and logical methods). Conclusions: the general processes of decolonisation of the content of scientific research and historical education in secondary school continue, but they require special attention of historians and historian educators to the implementation of primary curricula, preparation of history textbooks, research of the

Ukrainian language and literature, pedagogical transformations, resource support for the educational process in history and literature, effective formation of a new worldview of a generation of young people capable of recognising the harmful ideas of the 'ruskiy mir' ('russian world') and imperial narratives.

Keywords: content of education, decolonisation of the history of the past, colonialism, imperial policy.

Сучасна реформа українського шкільництва проходить в контексті Концепції «Нова українська школа», яка затверджена Кабінетом Міністрів України. В окресленому спектрі реалізації реформи науково-методичні, управлінські й педагогічні процеси перейшли до практичної реалізації в базовій середній освіті і на черзі старша школа – академічні ліцеї.

Основою розвитку шкільної освіти є ресурсне забезпечення змісту освіти, до якого відносимо – кадри, матеріальне забезпечення навчання, технології, процедури тощо. Особливе місце у шкільній освіті займають навчальні посібники та додатки до них призначені для індивідуального навчального розвитку здобувачів освіти (відповідно до вимог Державного стандарту та Типової освітньої програми з історії), із врахуванням відповідної вікової категорії, доступності змісту, оптимальності інформаційного навантаження та відповідними рівнем навчання або профілем освіти. Адже через змістові лінії з історії подаються загальні лінії інформації й пропозиції дослідження окремих питань з минулих часів розвитку людської цивілізації та історії нашого краю.

Наше окреслене дослідження здійснено в рамках науково-дослідницької роботи кафедри соціально-гуманітарної освіти комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»: «Особистість в освітньому середовищі сучасного суспільства»/ "Personality in the Educational environment of modern society", зареєстровану в ДНУ УкрІНТЕІ за номером 0123U104510.

В нашому дослідженні хочемо розглянути актуальні проблеми, на скільки навчальний підручник з історії враховує сучасні результати української та зарубіжної історіографії, процеси деколонізації. Окрім того, чи має підручник з історії чіткі лінії з дотримання балансу за змістом і обсягом інформації, стимулює розвитку індивідуальних потенціалів здобувача освіти до самостійного поступу, мотивує до пізнання через пропозиції інтерактивних й нових освітніх технологій і матеріалів для індивідуального дослідження, критичного осмислення історичних подій та діяльності постатей, які максимально сприяють ефективному освоєнню історичних процесів минулого та набуттю досвіду для сучасних реалій життя.

Необхідно відзначити, що проблема шкільного навчального підручника, завжди була актуальною темою для науковців і педагогів різних часів, серед них

– В Сухомлинський, А. Захаренко, М. Стельмахович, Ш. Амонашвілі та ін., зарубіжних вчених – Джон Д'юї, Андреас Шлейхер, Марк Генсон, Кен Робінсон, Джон Гатто ін.. Свої світоглядні думки з проблеми творення шкільного підручника з історії окреслювали науковці: В. Кремень, О. Пометун, К. Баханов, Н. Яковенко, Н. Гупан, С. Костилева, М. Култаєва, І. Смагін, А. Булда, О. Удод, С. Терно, О. Жосан ін.. Вказана наукова і педагогічна проблема перебуває в широкому дослідницькому міжгалузевому полі науковців з філософії освіти, педагогіки, психології та історичної науки.

Найвищою цінністю суспільства і сучасної середньої школи є дитина, яка постає в житті й освітньому середовищі із своїм індивідуальним розумінням освітніх запитів, які в цілому сприяють розвитку якостей освіченості та набуття життєвих компетентностей для успішної життєвої перспективи. Суспільний запит і державна політика визначають базову основу змісту шкільної історичної освіти, яка відображена в Державному стандарті базової середньої освіти та профільної школи, навчальній програмі з історії, модельній навчальній програмі, навчальних підручниках та робочих планах педагога, які формують освітнє середовище для здобувача освіти й формуються через ресурсно-методичний інструментарій й технології дослідження від вчителя історії. Необхідно відзначити, що ми вже раніше звертали наукові інтереси на процеси підручникотворення та виклики з якими необхідно працювати в сучасних реаліях життя й освіти [1; 2; 3].

Міністерством освіти і науки України (далі – МОНУ, регулятор) наказом від 03.08.2022 №698 зробив перші практичні кроки, які змінили зміст навчальних програм з історії (далі – НП) з підходами деколонізації змістових ліній шкільної історичної освіти. У пояснюючій записці НП визначено мета шкільної історичної освіти із трьох пунктів: 1) формування вільної особистості, яка визнає національні і загальнолюдські цінності, керується морально-етичними критеріями і почуттям громадянської відповідальності у поведінці; 2) виховання засобами історії громадянської свідомості, приналежності до власної держави, зорієнтованої на спільні суспільні цінності, пріоритети демократії і злагоди; 3) прищеплення толерантності і поваги до всіх світоглядів, релігій, звичаїв, культур, уміння знаходити порозуміння і досягати суспільно значущих цілей [4; 5].

Реалізація мети історичної освіти відбувається через розвиток історико-культурної свідомості особистості: а) накопичення знань про події, явища та процеси; б) оволодіння способами розумових дій, які необхідні для розуміння минулого та сучасного; в) усвідомлення демократичних цінностей та їх дотримання на практиці. Необхідно відзначити, що зміст історичного матеріалу має базуватися на наступних пріоритетах: науковість, національна спрямованість, хронологічна послідовність, логічність, людський вимір історії,

постановка проблемних навчальних завдань, полікультурність, пропорції суспільно-політичного, соціально-економічного, культурного і духовного процесів, краєзнавчими лініями, історії повсякдення, мікро-історії та особливостей трансформації рівня життя населення протягом часу [6; 7; 8].

Модельні навчальні програми визначають державну лінію стратегічної мети історичної освіти та умови дотримання балансу змістового наповнення навчального підручника: 1) конструювання змісту з урахуванням: нормативно-правових актів, що стосуються національної безпеки та громадянського виховання; 2) сучасних здобутків світової та української історіографії; 3) дотримання принципів вікової (психофізіологічної) відповідності, поступового ускладнення, наступності, послідовності, системності, україноцентричності відображення історичного матеріалу; 4) втілення концентричних підходів із повторюваним ускладненням історичного матеріалу в розрізі циклів освіти; 5) представлення основних періодів історії України (від первісності до сьогодення) як суголосні з світовою історією; 6) інтегрувати історію України у наскрізних зв'язках із фактами, явищами, процесами в європейській і світовій цивілізації. Окреслені питання викликів у підручникомтворенні відмічають науковці [4; 5; 9; 10; 11].

На нашу думку, навчальна книга/підручник з історії має поєднувати в собі науковий зміст історичного минулого, національну ідеологічну складову її змісту, розбудовувати освітні ресурси та можливості для самостійного освоєння навчального матеріалу та допомогти вчителю підкріпити методику формування ключових й предметних компетентностей, наскрізних індивідуальних умінь. За внутрішнім змістом навчальний підручник має бути: сучасно збалансованим (текстова, аудіо- та візуальна інформація); враховувати різні форми навчання/учіння. Відтак, на нашу думку, основою сучасній відповідності підручника з історії є такі основоположні критерії: 1) відповідність Державному стандарту, типовій навчальній програмі, МНП; 2) україноцентричність; 3) гуманістичність, ціннісність, недискримінаційність; 4) науковість, системність, структурованість, послідовність, логічність, чіткість; 5) змістова лінія підручника має відповідати віковим особливостям й мати зрозумілість викладу інформації з історії тощо [1; 2; 3; 4].

Інтелектуальний авторський процес підготовки макету підручника з історії, практично реалізується в умовах реалізації сучасної реформи та гібридних зовнішніх ризиків (війна, гібридні процеси і спроби підірвати політичну, економічну та соціальну стабільність в державі, сучасне переосмислення минулих періодів історії та подолання наративів колоніалізму/постколоніалізму в усіх сферах життя тощо). Авторські процеси створення нових змістових ідей й форматів навчальних підручників проходить через: *по-перше*, глибинне

протистояння світоглядів щодо сучасного змістових ліній підручника з історії в контексті деколонізації; *по-друге*, розмаїття авторських уявлень і підходів до змістовного та інформаційного наповнення підручника, який призначений для самостійного осмислення дитиною; *по-третє*, подолання системних проблем якості змісту підручника (доступність викладу матеріалів для розуміння здобувачами, їх оптимальності за обсягом, пропозиції для формування критичного мислення й дослідження історичних процесів, цікавої форми подачі матеріалів тощо); *по-четверте*, відпрацювання нових практик педагогічної апробації підручників у закладах освіти, формування їх ресурсно-методичного комплексу. Дослідник Удод О. відмічає, що «засоби масової комунікації ще не здатні замінити підручник у його засобах впливу на самоідентифікацію найрізноманітніших груп населення». В окресленому руслі співзвучні думки дослідниці і авторці підручників з історії Пометун О., тому на наше переконання, сучасне підручникотворення має кардинально змінитись в сторону доступності й полегшення викладу та розвантаження їх змісту від окремих тем [11; 8].

Ми, проаналізували загальну ситуацію із процесами українського підручникотворення та відмічаємо: *по-перше*, вказане питання унормовано в Концепції «Нова українська школа», відповідними наказами МОНУ, які орієнтують на осучаснення навчальних програм з історії в контекстах - компетентності, науковості, критичного осмислення процесів, формування цивілізованої і освіченої особистості. *По-друге*, в Україні вже сформувались близько 30 осередків підручникотворення, авторських колективів та видавничих груп («Астон», «Генеза», «Грамота», «Освіта», «Оріон», «Основа», «Ранок», «Фоліо» тощо), які направляють свій інтелектуальний освітній продукт для розвитку здобувачів середньої освіти для масової школи – рівень стандарту та гімназій і ліцеїв – профільного (поглибленого) рівня. *По-третє*, попри певні аспекти недосконалості вказаної системи підручникотворення, вони виконують освітню місію та сприяють світоглядному розвитку школярів. *По-четверте*, науковий і державний «фільтр» для підручника – незалежна експертиза, яка вже стала професійним процесом з особливими завданнями від державного регулятора (МОНУ) щодо неупередженої оцінки змістової якості підручника, дотриманню державної ідеології та культури викладу історичної інформації [4]. *По-п'яте*, змістова складова підручників для здобувачів середньої освіти має зосередитися на розвитку різних способів мислення особистості, інтелектуальної практичної роботи із дослідження минулої історії, подачі нових інструментів для індивідуальної освітньої роботи, розвитку індивідуальної або групової здатності жити й працювати в багатогранному світі, виконувати роль активних і відповідальних громадян [5; 7].

Наші дослідження показали й певне число прогалин у якості змістового наповнення підручників з історії. Відзначаємо, що є ознаки негативних

тенденцій у процесах формування макетів підручників щодо змісту матеріалів, їх доступності й змісту дослідницьких ліній, які значно знижують якість матеріалів. Нажаль, є численні приклади, коли авторські колективи використовують джерела інформації із змістом, який не відповідає чинним нормам змістових ліній й без врахування вікових особливостей щодо викладу історичної інформації, порушення норм академічної доброчесності та інтерактивних форм практичної роботи. Ми визначили, що ключові передумови для сучасної життєвої практики здобувача освіти є індивідуальні навички: конструктивного діалогу (висловлювання власних думок, міркувань, позиції, способів розв'язання проблеми); творчої й дослідницької роботи; підбору історичної аргументації для підтвердження своїх світоглядних думок. Поряд з вказаними актуалізуються риси: самопізнання та самооцінки, формування загальних життєвих цілей та цінностей, розвитку здібностей, нахилів та діяльнісна творчість, співпраця з іншими особами різних вікових груп тощо.

Дослідник педагогічної проблеми С. Бодхі (англ. - S. Bodhi) відмічає, що діалоговість або безпосередня взаємодія особистості з історією в процесі освіти надає індивідуальні можливості відділити колоніальні риси й посилити свої національні світогляди. Поглиблюються вказані світогляди й іншими дослідниками Маєр Р., Шлейхер А., Смолій В., Яковенко Н. та інші наукові спільноти європейських й національних педагогічних шкіл [12; 13; 14; 15; 16; 17]. Адже окреслена проблема теж актуалізується у зв'язку із прагненнями історичної освіти подолати світогляди і наслідки колоніального минулого в історії українського народу, вибудувати власне тлумачення історичного минулого та таким чином, за оцінкою дослідника Грицака Я. «подолати минуле» та розвивати/розбудовувати майбутнє України [7]. Особливо вказана педагогічна й історична наукова проблема актуалізується в сучасних оцінках/переосмисленнях минулого поступу в часи колоніальної залежності українських земель у період раннього модерну і далі.

Повертаючись до актуальних змістових особливостей шкільного підручника з історії, відмічаємо, що курс історії України та Всесвітньої історії (5–11 (12) класи) має пройти внутрішнє переосмислення відповідно до останніх наукових оцінок зарубіжної й української історіографії, провести осучаснення змістових ліній (процесів, подій, діяльності персоналій), які направлено на деколонізацію українського минулого та подолання його наслідків у суспільному просторі в найближчій перспективі. Адже вже постають нові сучасні бачення історичного минулого в часи стародавнього світу, середньовіччя, нового та новітнього періоду розвитку краї та людської цивілізації, які пов'язані із всесвітньою та українською історією і культурною спадщиною, літературою (українською та зарубіжною). Нові змістові лінії постають у підручнику з історії не тільки періоду – Русі/ Руської держави,

поліцентризму Руських земель, Гетьманщини, втрати незалежності у XVIII столітті, російської та австрійської колонізації українських земель у XVIII-XX столітті, створення державності у 1917-1921 р.р., «советської окупації» українських земель, відродження незалежної української державності у серпні 1991 року, подолання суспільних та індивідуальних рис меншовартості у світоглядах людини і суспільного простору тощо. В окреслених контекстах мають активно й ефективно співпрацювати науковці і педагоги, які мають розуміти смислові лінії колоніального періоду, запропонувати нові національно-орієнтовані концепти викладу процесів, подій і діяльності персоналій та співставити їх новими державницькими світоглядами, які поглиблюють розуміння й розбудову нашої української історії та бачення демократичного майбутнього України.

На завершення нашого дослідження є окрема думка, що останнім часом у зв'язку із зовнішніми викликами/ризиками (карантини, війна, гібридна війна, пропаганда «руського міра» тощо) виникають глибинні суспільні проблеми щодо забезпечення середньої школи паперовими або електронними навчальними підручниками з додатковим ресурсним комплектом навчальних джерел, розвиваючих завдань та бази історичних відомостей з історії України та Всесвітньої історії. Можливо вже на часі поглибити перехід системи освіти починаючи з 8 класу саме на цифрову модель підручникових носіїв з повними комплектами для самостійного навчання на різних профілях шкільної освіти (стандарт або академічний).

В усякому разі, потрібно шукати нові й сучасні практичні й ефективні шляхи виходу із такої кризової ситуації щодо мотивації до самостійного або колективного дослідження історії своєї країни в контекстах загальносвітових процесів через сучасні цифрові ресурси навчання здобувачів освіти тощо. Адже, наші дослідження показують невтішні результати, втрату динаміки інтересу до історичних розвідок дітьми починаючи з 7 класу, обмеженістю читацьких навичок/культури і вказана тенденція поступово зростає, що говорить про глибинні проблеми змісту викладу навчального підручника, педагогічного розриву й неготовності працювати в нестійких умовах, у зв'язку із дистанційною формою навчання, що окреслюється періодом втрат і освітніх розривів у вивченні історії минулого часу. Тому особливо посилюється потреба у розширенні веб-ресурсів для вивчення історії, з матеріалами візуального (короткого, динамічного, змістового), але матеріали мають мати особливий смисловий зміст для розуміння особистістю певної вікової групи.

Підсумовуючи окреслену нами тему розвідок, слід зазначити, що науковим та педагогічним середовищем вже проведено певну роботу із деколонізації змісту навчальних програм та підручників з історії. На

сьогоднішньому етапі, існують нові покоління підручників з історії, які цілком відмінні від покоління попереднього часу та отримують цифрові додатки для інтерактивного й індивідуального самостійного навчання і дослідження минулої історії. В той же час, є глибокі прогалини у доступності викладу та надмірної перевантаженості текстовою інформацією та недооцінка матеріалів візуальних, графічних, схематичних та табличних, залишаються проблеми з оновлення ресурсів навчальної літератури призначеної здобувачам освіти на основах: науковості, доступності, зрозумілого викладу, оптимальності за обсягом, дослідницького змісту і самостійних форм інтерактивного дослідження, не обтяженості змістом фактологічних подій (діяльності персоналій) та дозованістю джерел тощо.

Виходячи з окресленого, першочерговими завданнями національної шкільної історичної освіти є: наскрізна лінія дослідження розбудови демократичних основ людства, розуміння значимості прав людини, гуманізація і антропологізація історичного минулого; осмислення й висвітлення культурних та соціальних здобутків українського народу в минулі часи; формування освітніх ресурсів через нові форми розміщення текстової й візуальної історичної інформації, яка призначена для дітей різних вікових груп школи; трансформація місії педагога, який стає партнером школярів у розвідках історії минулого; нагальна потреба у розширенні практичної складової із оцінювання змісту й якості навчальних підручників; навчальне питання про компетентісно-практичну зорієнтованість дослідницьких тем курсу всевітньої та української історії тощо. Всі окреслені глибинні змістові, наукові й освітні процеси можуть бути довготривалими у часі та потребують дослідження повноти діяльності із подолання колоніальних наративів та формування нового покоління громадян із стійкими світоглядами й оцінками процесів в історії України. Так як дане питання є стратегічною ціллю національної безпеки та подальшого розвитку української державності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безена І. Шкільний підручник з історії: від ідеї до готового продукту. Наукові записки, Педагогічні науки, 209, 2023. 137-143 DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-209-137-143>
2. Безена І., Карпань І. Трансформації змісту шкільної історичної освіти: вивчення подій та суспільного розвитку. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2023. Вип. 66. Том 1. 314 с. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-2>
3. Безена І., Савич А. Деколонізація змісту історичної освіти: питання національних інтересів та безпеки. Суспільство та національні інтереси. №4 (4), 2024. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4\(4\)-261-275](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4(4)-261-275)

4. Історія України. Всесвітня історія. 6-11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Наказ МОНУ від 03.08.2022 №698. URL; www.mon.gov.ua
5. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти. Постанова КМУ від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: www.mon.gov.ua
6. Булда А.А., Нові підходи до відбору і структурування змісту підручника історії України. Інформаційний вісник АН ВО України. 2011, №4. с. 104-107.
7. Грицак Я. Нариси історії України. Формування модерної української нації. К. «Yakaboo Publishng». 2019. 656с.
8. Гупан Н, Пометун О. Проблеми конструювання змісту шкільної навчальної програми з історії України для 8-го класу. Український педагогічний журнал: науковий часопис. 2016, №3. с.121-131.
9. Костишева С.О. Образи Європи у наративах підручників з історії України для вищої школи/ С.О.Костишева// Сторінки історії: збірник наукових праць. К.: КПІ, 2018, жовтень. Випуск 46. с.226-241.
- 10.Кремень В., Ляшенко О., Локшина О. Загальна середня освіта України в контексті освіти країн Європи: тривалість і структура. Вісник НАПН України, 2020, 2 (2). С. 1-10.
- 11.Удод О.А. Шкільна історична освіта як репрезентант політики пам'яті. Національна та історична пам'ять. 2013. Вип. 8. С. 8-13. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ntip_2013_8_5
12. Bodhi, S. R. (2022). The decolonial-historical approach in social sciences research: its methodological contours. J. Tribal Intellect. Collect. India. 6, 1–12. URL: <https://www.ticijournals.org/the-decolonial-historical-approach-in-social-research-its-methodological-contours/>
13. Маєр Роберт. Як навчати історії? Форум. Україна модерна. Київ, 2012. Вип. 19. С. 15-16.
- 14.Шлейхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття. Переклала з англ. Ганна Лелів. Львів: Літопис, 2018. 296 с.
- 15.Спільна історія для Європи без кордонів. Universitat Wien, Austrian Chairmanship, Council of Europe. November 2013 – May 2014. URL: <https://rm.coe.int/168065457a>
- 16.Смолій В.. Російські підручники з історії: школа ненависті і ворожнечі. Аналітична записка. Київ: НАН України. Інститут історії України, НАПН України. Інститут педагогіки. 2023. URL: <https://cutt.ly/wwXxrVrK>.
- 17.Яковенко Н,М. Концепція нового підручника української історії. Інститут історії України, 2010, №6 , URL.: <http://history.org.ua/LiberUA/polit.ru-lectures-2010-03-18-uchebniki-html/polit.ru-lectures-2010-03-18-uchebniki-html.pdf>

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО
У ПЕРСПЕКТИВАХ РОЗВИТКУ:
ІСТОРИЧНИЙ, СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ,
ОСВІТНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТИ**

**МАТЕРІАЛИ
VI Всеукраїнської міжгалузевої
науково-практичної онлайн-конференції
26–31 березня 2025 року**

Упорядники:
Л. І. Ткаченко, В. М. Шульга

Відповідальність за достовірність матеріалів конференції
несуть автори публікацій

Підписано до опублікування: 16 квітня 2025 року.
Умов.-друк. арк. 160,43. Електронне видання.
Зам. № 0104

Видавництво Інститут обдарованої дитини НАПН України
вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ, 04053
тел./факс.: (044) 481-27-27
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру серія
ДК № 6081 від 14.03.2018 р.